

חגיגה יד ע"ב (עין יעקב) תנו רבנן, ארבעה נכנסו לפרדס, אלו הן, בן עזאי, בן זומא, ואחר, ורבי עקיבא. אמר להם רבי עקיבא, כשתפנסו אצל אבני שיש טהור, הזהרו שלא תאמרו, מים מים. משום דכתיב, (תהלים קא) "דובר שקרים לא יכון לנגד עיני". בן עזאי - הציץ ומת, ועליו הכתוב אומר, (תהלים קטז) "זקר בעיני ה' המותה לחסידיו". בן זומא - הציץ ונפגע, עליו הכתוב אומר, (משלי כה) "דבש מצאת - אכול דייד, פן תשבענו והקאתו". אחר - קצץ בנטיעות. רבי עקיבא - [נכנס בשלום] וצא בשלום.

חגיגה טו ע"א (עין יעקב) אחר - קיצץ בנטיעות, עליו הכתוב אומר, (קהלת ה) "אל תתן את פיך לחטיא את בשרך". מאי היא? תנא מטטרון דאיתיהיבא ליה רשותא (חדא שעתא ביומא) למיתב ולמיכתב זכותא דישראל. אמר, גמירי - דאיין למעלה (לא עמידה) לא ישיבה, (ולא קנאה) ולא תחרות, ולא עורף, ולא עפוי, שמא חס ושלום - שתי רשויות (יש בשמים?) [הן]? מיד - אפקיה למטטרון ומחיויה שתין פולסי דנורא. אמר ליה, מאי טעמא? - כי חזיתיה, לא קמת מקמיה - איתיהיבא ליה רשותא לממחק וכותא דאחר. יצתה בת - קול ואמרה, (ירמיה ג) שובו בנים שובבים, חוץ מאחר. (שידע כבודי, ומרד בי). אמר, הואיל ואטרידו ליה לההוא גברא מההוא עלמא - ליפוק וליהני בהאי עלמא. נפק אחר לתרבות רעה. אשכח זונה, תבעה, אמרה ליה, לאו אלישע בן אבויה אתה? (ששמך יצא בכל הארץ?) עקר פוגלא ממשרא בשבת, ויהב לה. אמרה, אחר הוא.

חנוך ג' (סינופסיס, 20). וכיון שבא אחר להסתכל בצפיית המרכבה ונתן עיניו בי. והוא מתיירא ומזדעזע מלפניו ונפשו מבוהלת לצאת ממנו מפני פחדו ואימתו ומוראו. כשראה אותי שאני יושב על כסא כמלך ומלאכי השרת היו עומדים עלי כעבדים וכל שרי מלכיות קשורים כתרים סובבים אצלי. באותה שעה פתח את פיו ואמר. ודאי שתי רשויות בשמים. מיד יצאתה בת קול מלפני השכינה אומרת. שובו בנים שובבים חוץ מאחר דלא. באותה שעה בא ענפיאל יו"י השר נכבד נהדר נחמד נפלא נורא נערץ משליחות של הב' והכני ששים פולסאות של אור והעמידני על רגלי.

סנהדרין לח ע"ב (עין יעקב)

תנן התם, רבי אליעזר אומר, הוי שקוד ללמד תורה, ודע מה שתשיב לאפיקורוס... "עד די פרסון רמיו", מאי איכא למימר? אהד לוו, אהד לדוד, דתנאי, אהד לו, ואהד לדוד, דברי רבי עקיבא. אמר לו רבי יוסי, עקיבא, עד מתי אתה עושה שכינה חל? אלא אהד לדוין ואהד לצדקה. קבלה מיניה, או לא קבלה מיניה? תא שמע, דתנאי, אהד לדוין ואהד לצדקה, דברי רבי עקיבא. אמר [לו] רבי אליעזר בן עזריה, עקיבא, מה לך אצל הגדה? פלך לך אצל נגעים ואהלות, אהד לכסא ואהד לשרפרף. כסא - לישב עליו, שרפרף - להרום רגליו.

אמר רבי נחמן, האי מאן, דיבע לאהדורי למיני, קרב אידית - ליהדר, ואי לא - לא ליהדר. אמר ההוא מינא לרב אידית, כתיב, (שמות כד) "ואל משה אמר, עלה אל ה'", "עלה אלי" מיבעי ליה? אמר ליה, זהו מטטרון, ששמו כשם רבו, דכתיב, (שם כג) "כי שמי בקרבו", אי הכי ניפלחו ליה? כתיב, (שם) "אל תמר בו" - אל תמירני בו. אם כן, "לא ישא לפשעכם" למה לי? אמר לו, הימנותא (דידן) [בגידן], דאפלו בפרונקא נמי לא קבילניה, דכתיב, (שמות לג) "ויאמר אליו, אם אין פניך הלכים" וגו'. אמר ליה ההוא מינא לרבי ישמעאל ברבי יוסי, כתיב, (בראשית יט) "וה' המטיר על סדם ועל עמרה גפרית ואש מאת ה'", "מאתו" מיבעי ליה? אמר ליה ההוא כובס, שבקיה, אנה מהדרנא ליה, דכתיב, (שם ד) "ויאמר למה לנשיו, עדה וצלה שמעון קולי, נשי למך", "נשי" מיבעי ליה? אלא משתעי קרא הכי, הכי נמי, משתעי קרא הכי.

דרשות הר"ן - הדרוש הרביעי

ובזה מסתלק תימה גדול, והוא שמצינו יהושע שהשתחוה למלאך כמו שכתב הכתוב: ויאמר וגו' שר צבא ה' עתה באתי ויפול וגו'. והוא מן התימה איך היה מותר זה ליהושע שהרי כתיב: אשר בשמים ממעל, ואמרו רבותינו ז"ל לרבות מלאכי השרת. ואין ספק

שכמו שאסור לזבוח ולקטר בלתי לה' לבדו, כן אסור להשתחוות, כמו ששינינו בפרק ארבעה מיתות אחד המזבח, ואחד המקטר, ואחד המנסך, ואחד המשתחוה... וא"כ איך הורשה יהושע להשתחוות למלאך הנראה אליו אבל התשובה בזה: כי אותו המלאך שנראה אל יהושע הוא המלאך שהובטחו בכאן, באמרו הנה אנכי שולח מלאך וגו'... ומפני שידע יהושע שזה המלאך שנאמר עליו "כי שמי בקרבו", ראה שהוא מן הראוי להשתחוות לו [למלאך] כמשתחוה אל הש"י ועשה כן. וזהו טעם מה שכתוב בפרשה זו: לא תשתחוה לאלהיהם ולא תעבדם, שלא היה לו ענין כאן כי כבר הוזכר בענין אחר בעשרת הדברות. אבל טעמו של דבר, כי מפני שאמר על זה המלאך ששולח לישראל שנקבל אותו ושנתנהג בו קרוב למה שנתנהג עם הש"י, כאמרו "השמר מפניו" שהיה מותר וראוי להשתחוות אליו, חזר והזהיר לא תשתחוה לאלהיהם וגו' [והוא] כאומר אע"פ שהרשיתך לכבוד ולהשתחוות לפני זה המלאך לא תרשה עצמך מזה להשתחוות לאלהי העמים שהם עובדים גם כן למלאכים או לצבא השמים. כי זה בלבד הותר מצד ששמי בקרבו.

מלאך ששם-יי בקרבו ומלאך פנים

שמות כג (כ) הנה אנכי שלח מלאך לפניך לשמרך בדרךך ולהביאך אל המקום אשר הכנתי: (כא) השמר מפניו ושמע בקלו אל תמר בו כי לא ישא לפשעכם פי שמי בקרבו:

רש"י: כאן נתברשו שעתידין לחטוא ושכינה אומרת להם 'כי לא אעלה בקרבך' **רמב"ן:** ועל דרך האמת, המלאך הזה שהובטחו בו בכאן הוא המלאך הגואל (בר' מח טז) אשר השם הגדול בקרבו, כי ביה ה' צור עולמים (יש' כו ד), והוא שאמר אנכי האל בית אל (בר' לא ג), כי דרך המלך לשכון בביתו, ויקראנו הכתוב מלאך בעבור היות כל הנהגת העולם הזה במדה ההיא ורבותינו אמרו (סנה' לח:): כי הוא מטטרון, והוא שם למורה הדרך... והנה קולו הוא קול אלהים חיים, והמצוה לשמוע בקולו מפי הנביאים, או הטעם שלא יקצצו בנטיעות ויעזבו תורה שבעל פה, כענין שדרשו (פתיחתא איכה רבתי ב) ואת אמרת קדוש ישראל נאצו (יש' ה כד) זו תורה שבעל פה...

רבנו בחיי: ועל דרך הקבלה הנה אנכי שולח מלאך לפניך לשמרך, המלאך הזה אינו מן הנפרדים החוטאים שכתוב בהם (איוב ד, יח) ובמלאכיו ישים תהלה, והתהלה היתה ממה שתלו הכח בעצמם בענין סודם כשאמרו כי משחיתים אנחנו, אבל הוא מן הנטיעות. וזהו שדרשו במדרש תנחומא (משפטים יח) כי לא ישא לפשעכם לפי שהוא מן הכת שאינו חוטאין, והוא מטטרון שר הפנים..., ואומר כי ילך מלאכי לפניך, וזהו לשון מלאכי, כלומר מלאכי החביב אצלי שעל ידו אני נודע בעולם, ועליו נאמר (שם' לג, יד) פני ילכו, כשביקש משה ואמר הודיעני נא את דרכך, ביקש ממנו מדה שיהיה נודע בה והשיב לו פני ילכו, וזהו ומלאך פניו הושיעם (ישעיה סג, ט) מלאך שהוא פניו... שנקרא מלאך והוא אינו מן הנפרדים מפני שהנהגת העולם בו שהוא מדת הדין:

שמות לג (ב) ושלחתי לפניך מלאך וגרשתי את הפנעני האמרי והחתי והפריזי החוי והיבויסי: (ג) אל ארץ זבת חלב ודבש כי לא אעלה בקרבך כי עם קשה ערף אפה פן אכלך בדרךך: (ד) וישמע העם את הדבר הרע הזה ויתאבלו ולא שתו איש עדיו עליו:.... (יב) ויאמר משה אל יי ראה אפה אמר אלי העל את העם הזה ואפה לא הודעתני את אשר תשלח עמי ואפה אמרת ידעתיד בשם וגם מצאת חן בעיני: (יג) ועתה אם נא מצאתי חן בעיניך הודעתני נא את דרךך ואדעך למען אמצא חן בעיניך וראה פי עמך הגוי הזה: (יד) ויאמר פני ילכו והנחתי לך:

דברים ד לו. ותחת כי אהב את אבותיך ויבחר בנרעו אחריו ויוצאך בפניו בכתו הגדל ממצרים **מדבר כ טז.** ונצעק אל יי וישמע קלנו וישלח מלאך ויצאנו ממצרים והנה אנחנו בקדש עיר קצה גבולך:

סינופסיס, 396. זה שר שנכתב בשבע קולות בשבע אותיות בשבעים שמות בששה על ששה ונתון בסתרי סתרים בפילאי פלאים בחדרי חדרים ומשמש לפני אש אוכלה אש ולא נתן לא לאדם ולא לשם לא לאברהם לא ליצחק(ק) ולא ליעקב אלא למשה בלבד. ומשה אמר לפני אדון כל העולמי אם אין פניך הולכים אל תעליני מזה. ואדון כל העולמים הזהיר למשה שישמור מפניו שנא' השמר מפניו זהו שנכתב באות אחת שבו נבראו שמים וארץ וחיתומים בטבעת אהיה אשר אהיה. זהו השר שנכתב בשש ובשבע ובעשרים ושתי'

גניזת אוקספורד Heb. c.65.6. זה הוא מיטטרון שר הפנים שניכתב באות אחת שבה נבראו שמים וארץ וחתמה בטבעת אהיה-אשר-אהיה ונכתב בשש אותות ובשבע אותות ובעשרים ושתיים אותות. ובשבעים שמות ובשבע קדושות. וניתן על ששה משמותם. וניחקק על שתיים-עשרה אבנים. וניכתב בשבעה קלת בששה על רום ששה וניתן בחדרי חדרים ובסיתרי סתרים ובפלאי פלאים למשה. ולא נתן הקודש-ברוך-הוא רשות להשתמש בו ולא לאדם הראשון ולא לשם הגדול ולא לאברהם ליצחק וליעקב אלא למשה בלבד. שני' "הנה אנכי שולח מלאך לפניך". והיזהיר הקודש ברוך הוא את משה שישתמר בו. שנאמר "השמר מפניו ושמע בקולו אל תמר בו". ומשה אמר לפני הקודש-ברוך-הוא "אם אין פניך הולכים אל תעלנו מזה".

ישעיה סג (ח) ויאמר אך עמי המה בנים לא ישקרו ויהי להם למושיע: (ט) בכל צרתם לא { לו } צר, ומלאך פניו הושיעם, באהבתו ובחמלתו הוא גאלם וינטלם וינשאם כל ימי עולם:

ישעיה סג לפי תרגום השבעים: (ח) ויאמר אך עמי המה בנים לא ישקרו ויהי להם למושיע בכל צרתם: (ט) לא צר ומלאך, פניו הושיעם, באהבתו ובחמלתו הוא גאלם וינטלם וינשאם כל ימי עולם:

... ἐκ πάσης θλίψεως. οὐ πρέσβυς οὐδὲ ἄγγελος, ἀλλ' αὐτὸς κύριος ἔσωσεν αὐτοὺς διὰ τὸ ἀγαπᾶν αὐτοὺς καὶ φεῖδασθαι αὐτῶν· αὐτὸς ἔλυτρόσατο αὐτοὺς καὶ ἀνέλαβεν αὐτοὺς καὶ ὑψώσεν αὐτοὺς πάσας τὰς ἡμέρας τοῦ αἰῶνος.